

BEFOLKNINGSUTVECKLINGEN

I TYSKLAND EFTER ÅR 1933

Av professor CARL-ERIK QUENSEL, Lund

I ETT av befolkningsutredningen nyligen avgivet betänkande¹ redovisas de befolkningspolitiska åtgärder av skilda slag, som företagits i ett flertal länder för att främja familjebildning och nativitet. Det är framför allt i Tyskland, som åtgärder i större skala först började företagas i detta syfte. I det nationalsocialistiska program, som började förverkligas efter nationalsocialismens övertagande av makten år 1933, ingick även en befolkningspolitik, vars syfte var att höja den sedan länge låga och alltjämt sjunkande nativiteten och undanröja de allvarliga farhågorna för en snart kommande folkminskning. Befolkningspolitiken var emellertid icke endast kvantitativt inriktad, den hade också ett kvalitativt syfte. Det gällde icke endast att höja födelsetalet utan även att gynna de värdefulla elementen och förhindra de enligt nationalsocialistisk synpunkt mindervärdiga elementen att fortplanta sig och därigenom höja kvaliteten.

Jag vill emellertid icke här gå in på de befolkningspolitiska åtgärderna i Tyskland utan endast uppehålla mig vid den förändring i befolkningsutvecklingen, som inträdde efter år 1933 och vilken från tyskt håll helt eller delvis tillskrives de skilda befolkningsfrämjande åtgärderna.

Utvecklingen i Tyskland efter år 1933 måste intressera envar, som studerar hithörande frågor, utan hänsyn till politisk uppfattning. Men man måste taga de framlagda siffrorna med viss reservation och framför allt får man icke alltför okritiskt acceptera de utläggningar över befolkningsutvecklingen, som kommit från Tyskland. Man möter emellertid här ett försök att medelst kraftiga åtgärder påverka utvecklingen i den önskade riktningen ehuru åtgärderna för utomstående mången gång icke förefalla alltför lockande till efterföljd och främmande för våra uppfattningar.

Åtgärderna förefalla vid en första blick att hava krönts med viss

¹ Befolkningspolitik i utlandet. En redogörelse utarbetad av 1941 års befolkningsutredning. Stat. Off. Utredningar 1944: 26.

framgång och befolkningsutvecklingen efter år 1933 står i skarp kontrast med förhållandena dessförinnan. Man har därför i Tyskland ansett sig hava om än icke fullständigt löst befolkningsfrågan dock kommit nära dess lösning, så till vida som fruktsamhet och födelsefrekvens under åren innan krigsutbrottet voro de i längden erforderliga för att förhindra folkminskning.

Men förändringarna efter 1933 kunna icke betraktas som isolerade företeelser utan måste ses i ljuset av utvecklingstendensen under hela detta århundrade men framför allt under åren 1919—1933.

Befolkningsutvecklingen före 1933.

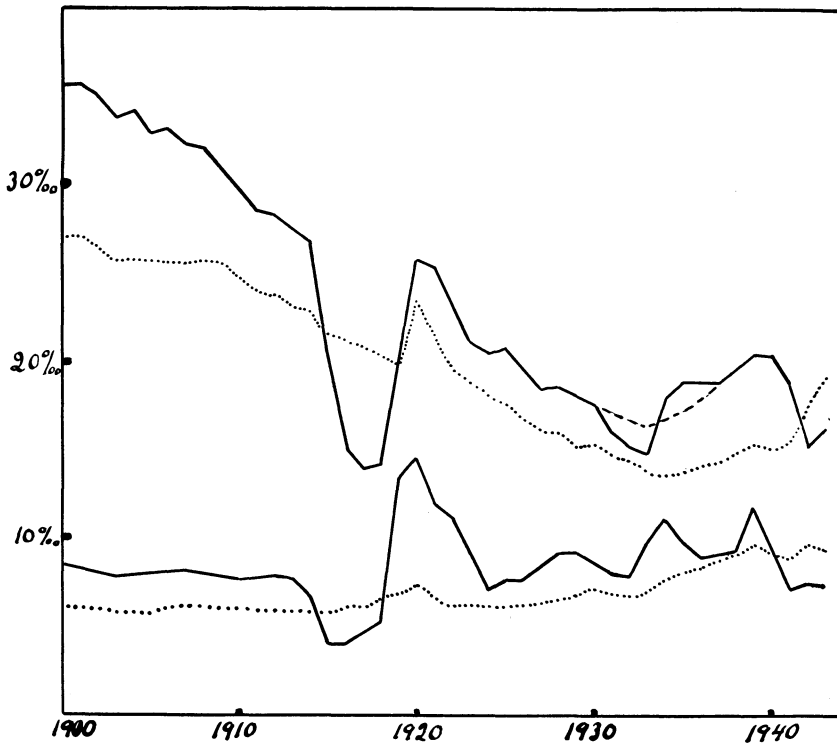
Den tyska befolkningsutvecklingen under detta århundrade fram till år 1943 återgives i här bifogade tabell, i vad mån det gäller antalet födda och vigda per tusen av folkmängden. Förhållandena åskådliggöras dessutom grafiskt i diagrammet. Häri äro även jämförelsekurvor för Sverige inprickade. Då dödstalets förändringar icke erbjuda samma intresse bortser jag fullständigt från detta och dess förändringar.

Giftermålstal och födelsetal i Tyskland och Sverige 1901—1943.

År	Tyskland		Sverige	
	Giftermålstal ‰	Födelsetal ‰	Giftermålstal ‰	Födelsetal ‰
1901—1905.....	8,0	34,3	5,9	26,1
1906—1910.....	7,9	31,6	6,1	25,4
1911—1914.....	7,5	27,8	5,9	23,1
1915—1919.....	6,3	16,7	6,6	21,2
1920—1925.....	10,3	22,8	6,3	19,1
1926—1930.....	8,7	18,4	6,7	15,9
1931.....	8,0	16,0	7,0	14,8
1932.....	7,9	15,1	6,8	14,5
1933.....	9,7	14,7	7,0	13,7
1934.....	11,1	18,0	7,7	13,7
1935.....	9,7	18,9	8,2	13,8
1936.....	9,0	19,0	8,5	14,2
1937.....	9,1	18,8	8,9	14,4
1938.....	9,4	19,6	9,2	14,9
1939.....	11,8	20,5	9,7	15,4
1940.....	9,1	20,4	9,3	15,1
1941.....	7,2	18,8	8,9	15,6
1942.....	7,4	15,2	9,7	17,7
1943.....	7,3	16,2	9,5	19,3

Födelseetal och giftermålstal i Tyskland och Sverige 1900—1943.

Heldragna linjer födelsestalet (överst) och giftermålstalet (underst) i Tyskland.
Punkterade linjer avse motsvarande kurvor för Sverige.

Frånsett de rubbningar i befolkningsutvecklingen, som äro en omedelbar följd av världskrigets och fredsslutets inverknings, kan man påstå att utvecklingstendensen före förra världskriget och under åren 1923—1932 i stort sett var densamma.

Tiden före förra världskriget kännetecknas av en förhållandevis hög giftermålsfrekvens på omkring 8 ‰. Under krigsåren sjunker giftermålstalet till omkring hälften men stiger i samband med fredsslutet till betydligt högre värden. Den under krigsåren observerade minskningen uppväges mer än väl av ökningen under åren 1919—1923. Därefter ligger giftermålstalet genomsnittligt på en något högre nivå än före 1914 men uppvisar numera en viss variation med konjunkturerna. Sålunda medförde de dåliga konjunkturerna och arbetslösheten under åren 1930—1932 en nedgång av giftermålstalet, som uppenbarligen var av rent tillfällig karaktär.

Det oaktat har giftermålstalet under de tre åren 1930—1932 legat i nivå med värdena under åren innan världskriget. Den uppgång, som under åren 1924—1932 kan konstateras i giftermålstalet vid jämförelse med åren före förra världskriget, sammanhänger dock till större delen med en förskjutning av ålderssammansättningen, så att de typiska giftermålsåldersklasserna hava tillväxt i antal och förutsättningar för ett större antal giftermål i proportion till totalbefolkningen äro därigenom förhanden. Men bortsett härifrån torde giftermålsfrekvensen under 1920-talets senare hälft hava varit något högre jämfört med förhållandena före världskriget.

Födelsestalet uppvisar såväl före som efter världskriget en sjunkande tendens. I jämförelse med svenska förhållanden är det tyska födelsestalet avgjort högre men visar däremot starkare nedgångstendens. Världskriget medförde rubbningar häri, som dock voro av tillfällig karaktär, och utvecklingen efter kriget står, som diagrammet visar (frånsett åren 1919—1923) i god överensstämmelse med utvecklingstendensen innan världskriget.

Den av kriget 1914—1918 förorsakade nativitetsnedgången var synnerligen kraftig, födelsestalet sjönk till nästan hälften. Efter fredsslutet sker en uppgång och 1920 är talet nästan i nivå med 1914 års siffra. Men födelsestalet dalar sedan i ungefär samma takt som före kriget. Åren 1931—1933 sjunker födelsestalet utöver trendnedgången än mer till följd av konjunkturerna. Man har beräknat att fruktsamheten i Tyskland då var blott 70 % av den i längden erforderliga för att vidmakthålla en stationär befolkning. Reproduktionstalet var liksom i Sverige blott 0,70.

Vid nationalsocialismens övertagande av makten var sålunda såväl giftermålstalet som födelsestalet lågt, men en icke oväsentlig orsak till de låga värdena vid den tidpunkten var konjunkturläget. All jämförelse mellan förhållandena före och efter 1933 måste taga erforderlig hänsyn härtill.

Giftermålstalets förändringar 1933—1939.

Nationalsocialismens genombrott följdes omedelbart av en markant stegring av giftermålsfrekvensen, som redan märktes 1933. 1933 års värde, 9,7 ‰, översteg betydligt 1932 års siffra, 7,9 ‰. Det är dock endast det sista halvåret 1933, som vållat ökningen. År 1934 är siffran 11,1 ‰ men därefter sjunker giftermålstalet och är under åren 1936—1938 i genomsnitt något mer än 9 ‰ årligen. Under år 1939 uppnås visserligen ett mycket högt värde 11,8 ‰ men detta

måste tillskrivas krigsutbrottet och kan icke anses vara ett mått på förhållandena under fredsperioden.

Giftermålstalet under nationalsocialismens fredliga år, d. v. s. 1932—1939, uppvisar sålunda ett genomsnittsvärde på omkring 10 ‰ vilket tal ligger avgjort över genomsnittsvärdet under de närmast föregående tio åren 8,3 ‰. Representanter för det nationalsocialistiska Tyskland påstå, att uppgången måste tillskrivas den förda befolkningspolitiken och att den även är ett uttryck för en ny livsvilja hos det tyska folket.

Undertecknad betvivlar emellertid att denna stegring enbart kan gottskrivas befolkningspolitiken. Väl hava kraftiga åtgärder vidtagits för att underlätta familjebildningen, varvid bl. a. må nämnas äktenskapslånen. Dylika, som senare vunnit efterföljd i Sverige, ehuru i mindre skala, hava i Tyskland utgått i mycket stor utsträckning. Under de sex åren 1933—1938 torde mer än vart tredje äktenskap erhållit ett dylikt lån och antalet beviljade äktenskapslån är betydligt större än ökningen i antalet ingångna äktenskap. Men detta säger icke ovillkorligt att enbart äktenskapslånen förorsakat ökningen. Det avgörande är om icke lika många äktenskap skulle ingåtts även utan dessa befolkningspolitiska åtgärder.

Undertecknad hyser den åsikten att samma ökning skulle konstaterats även utan de vidtagna familjeunderstödjande åtgärderna. Som bevis för denna åsikt må anföras följande.

Åren närmast efter 1933 förefinnes en stark ökning av giftermålsfrekvensen, särskilt i jämförelse med förhållandena under de tre åren 1930—1932. Men under de tre åren var giftermålsfrekvensen mycket låg, och man torde kunna räkna med att den var minst 10 % lägre än normalt. Den kände tyske befolkningsstatistikern Burgdörfer påstår att 1930—1932 ingicks 300,000 äktenskap mindre, än vad som skulle svarat mot normal giftermålsfrekvens. Siffran synes mig något väl högt tilltagen men även om den skulle vara blott 200,000, inses lätt att en dylik minskning av giftermålsfrekvensen till följd av lågkonjunktur och arbetslöshet och som troligen är föranledd blott av ett tillfälligt uppskjutande av tidpunkten för äktenskapets ingående något eller några år fram i tiden, vid förbättrade konjunkturer lätt följes av en hastig uppgång av giftermålsfrekvensen. Och detta torde ha skett under åren 1934—1935. Den dåvarande kraftiga uppgången är blott ett upphämtande av ett tillfälligt underskott, som säkerligen skulle skett vid varje konjunkturförbättring, oavsett den politiska regimen och de vidtagna befolkningspolitiska åtgärderna.

Men har icke en varaktig ökning av giftermålsfrekvensen skett, skulle man kunna påstå med visst fog? Av redan förut givna siffror, framgår att en varaktig förbättring skett. Men en jämförelse med Sverige och andra länder i nordvästra Europa med samma eller likartad befolkningsituation är härvid av intresse. I nedanstående tablå givas giftermålstal för ett flertal olika länder, dels under åren 1923—1932, dels under åren 1934—1939.

Giftermålstalet i skilda länder.

Land	1923—1932	1934—1939	Ökning
Sverige	6,58 ‰	8,71 ‰	2,13 ‰
Norge	6,10	7,84	1,74
Tyskland	8,35	10,02	1,67
Danmark	7,81	9,25	1,44
Finland	6,60	7,98	1,38
England	7,68	8,98	1,30
Italien	7,27	7,46	0,19
Nederländerna	7,60	7,76	0,16
Belgien	9,15	7,41	—1,74
Frankrike	8,34	6,64	—1,70

I fråga om ökning av giftermålstalet kommer bland de här nämnda staterna Tyskland blott i tredje rummet. Såväl Sverige som Norge ligga före i fråga om giftermålstalets stegring under senare tid. Om man på diagrammet utprickar en konjunkturberiad kurva för giftermålstalets förändring i Tyskland efter 1923 skulle en sådan kurva, fränsett skillnaden i storlek, förlöpa i god överensstämmelse med den svenska kurvan under samma tidsperiod.

Även i Danmark, Finland och England märkes samma stegring av giftermålsfrekvensen, ehuru dessa länder icke ha utmärkt sig för några alltför vidlyftiga befolkningspolitiska åtgärder.

Men överhuvud är det endast de skandinaviska länderna jämte England och Tyskland, som kunna uppvisa en sådan stegring av giftermålstalet under 1930-talet. I sådana länder som Frankrike och Belgien finner man i stället en kraftig minskning. Denna de nordvästeuropeiska ländernas särställning är svår att förklara. Till någon del torde den bero därpå att de typiska giftermålsåldrarna numera intaga en större andel av befolkningen än tidigare men detta förklarar blott en mindre del. Orsaken ligger säker-

ligen djupare och sammanhänger måhända med en omgestaltning av samhället i sociologisk synpunkt. Ökad industrialisering och urbanisering bidraga kanhända i någon mån. Men Tyskland intager ingen utpräglad särställning och därför är man enligt min åsikt berättigad till det påståendet att de befolkningspolitiska åtgärderna i Tyskland icke ensamma äro orsaken till stegringen av giftermålstalet därstädes.

Födelsestalets förändringar 1934—1939.

I likhet med giftermålstalet visar även födelsestalet förändringar som te sig än betydelsefullare. Från det låga värdet 14,7 ‰ år 1933 (som ligger endast obetydligt över den lägsta siffran under världskriget) steg födelsestalet till 18 ‰ år 1934 och uppnådde än högre värden de närmast följande två åren. År 1937 sjunker det emellertid något men sedan, år 1938, stiger det på nytt och är såväl 1939 som även år 1940 (då krigsutbrottet ännu icke hunnit utöva någon större inverkan) uppe i över 20 ‰. Födelsestalet har sålunda under loppet av sex år stigit med nära 6 ‰ eller med mer än 40 % av värdet år 1933. Som jämförelse må nämnas att födelsestalet i Sverige under samma tid steg från 13,7 ‰ (år 1933) till 15,4 ‰ (år 1939) eller med icke fullt 13 %. Totalantalet födda under de sex åren 1934—1939 var därför i det allra närmaste 2 miljoner mera än om födelsestalet hade stått kvar på 1933 års låga nivå. Detta beror uteslutande på en ökning av de inom äktenskapet födda, ty antalet utom äktenskapet födda var förhållandevis konstant år för år och visar snarare en obetydlig nedgång. Stegringen i det absoluta antalet inom äktenskapet födda barn åren 1934—1939 är jämfört med år 1933 sammanlagt 1,990,000.

Tyska statistiker hava beräknat att ökningen visserligen till en mindre del (536,000) beror på den förbättrade äktenskapsfrekvensen under samma tid och det ökade antalet unga äktenskap men att icke mindre än 1,450,000 kan hänföras till en verklig förbättring av den förut låga äktenskapliga fruktsamheten. Som jämförelse må nämnas att antalet inom äktenskapet födda i Sverige under åren 1934—1939 tillsammans var närmare 40,000 fler i jämförelse med 1933 års siffra och att den siffran helt förklaras som en följd av den ökade äktenskapsfrekvensen och icke antyder någon ökad fruktsamhet i äktenskapen.

Det vare mig fjärran att rikta några anmärkningar mot de tyska siffrornas riktighet men man bör icke alltför okritiskt acceptera

dem. Har verkligen den äktenskapliga fruktsamheten stigit så mycket att antalet inom äktenskapet därför ökat med omkring 250,000 årligen jämfört med år 1933? Visserligen är år 1933 året närmast före nationalsocialismens genombrott men som jämförelseår måste det anses mindre lämpligt av följande skäl. Det låga födelsetalet 1933 var icke enbart lågt till följd av den förhållandevis konstanta årliga nedgången sedan 1923. Det var i likhet med förhållandena år 1931 och 1932 ytterligare deprecierat till följd av konjunkturerna. Jag skulle vilja uttrycka förhållandena så: Före år 1933 sjönk den äktenskapliga fruktsamheten årligen. Barnbegränsningen ökade årligen ehuru givetvis viljan till barn fortfarande förefanns i viss utsträckning. Under krisåren 1931—1933 uppsköt emellertid många, som under andra förhållanden skulle önskat sig barn, barnalstringen till kommande och bättre år. Resultatet blev härigenom ett kraftigt steg nedåt av födelsetalet och detta torde därför hava varit minst 1 % eller 60,000 mindre än vad som skulle svarat mot normala förhållanden. Man bör därför räkna med ett tillfälligt underskott av födelser under de tre åren 1931—1933 på bortåt 200,000. Vid lågkonjunktursens upphörande orsaka sådana temporärt uppskjutna födelser en tillfällig topp under några år liksom skedde efter världskrigets slut. Om icke lågkonjunktursen hade rått under åren 1931—1933 skulle antagligen födelsetalet under åren 1931—1937 ha varit det, som i diagrammet antydes med en tunn streckad linje.

Ökningen under år 1933 bör ses mot bakgrunden av ett med omkring 60,000 ökat eller korrigerat födelsetal som utgångspunkt. Den från konjunkturerna befriade stegringen av födelsetalet blir därför rätteligen endast något mindre än 1,500,000 i stället för emot 2,000,000. Och av denna ökning beror, som förut nämnts, omkring 550,000 på en ökning av antalet nyingångna äktenskap. Den mot en förbättrad fruktsamhet svarande ökningen i antalet födda skulle därför vara blott något mer än 900,000 under de sex åren 1934—1939 eller blott omkring 150,000 per år.

Men vad innebär denna förbättring av den äktenskapliga fruktsamheten egentligen? Har familjestorleken ökat i riktning mot större familjer? Ha de nyingångna äktenskapen numera ett högre barnantal än tidigare? Från den senaste folkräkningen i Tyskland juni 1939 föreligga nu data över familjestorleken, som ställer födelsetalets uppgång och den därigenom förändrade familjestorleken i en mycket intressant dager. Av folkräkningsredogörelsen framgår nämligen att någon större ökning av familjestorleken

näppeligen skett utan snarare en minskning av familjestorleken jämfört med år 1933 trots den under senare år något ökade äktenskapliga fruktsamheten. År 1933 voro nära 20 % av äktenskapen barnlösa, 43 % hade blott ett eller två barn och 37 % tre eller flera barn. År 1939 hade dessa siffror knappast ändrats. 20 % voro fortfarande barnlösa men ettbarns- och tvåbarnsfamiljerna hade ökat till 46 %. Förändringen i familjestorlek sammanhänger dock något med det ökade antalet nyingångna äktenskap. Grupperas äktenskapen efter durationstid (tiden mellan vigseln och folkräkningstidpunkten) erhålles följande värden för medelbarnantalet i Tyskland år 1933 och 1939. Till jämförelse givas motsvarande siffror från Sverige för år 1936.

Duration	Medelbarnantal		
	Tyskland 1933	Tyskland 1939	Sverige 1936
0— 4.....	0,74	0,74	0,76
5— 9.....	1,50	1,55	1,51
10—14.....	2,07	1,97	2,12
15—19.....	2,40	2,25	2,74

Frånsett de äktenskap, som vid folkräkningarna bestått mellan 5—9 år, kan ingen ökning av det äktenskapliga barnantalet konstateras. Anmärkningsvärt är att de äktenskap, som år 1939 bestått högst fyra år, d. v. s. äro ingångna under åren 1935—1939, icke uppvisa ett högre barnantal än motsvarande äktenskap 1933, ingångna 1929—1933. Och dock borde barnantalet i dessa äktenskap utan tvivel ha påverkats av lågkonjunkturen 1930—1932. I de under den nationalsocialistiska perioden ingångna äktenskapen kan man icke tala om någon tendens till ökning av medelbarnantalet jämfört med tidigare. Väl företer medelbarnantalet en mindre ökning i närmast följande grupp av äktenskap, som bestått 5—9 år, men äktenskap med högre duration visar en minskning av medelbarnantalet. De tyska siffrorna äro som synes något mindre än siffrorna för de svenska äktenskapen, men då i Sverige t. ex. betydligt flera föräktenskapligt födda barn finnas, te siffrorna sig icke fullt komparabla.

Allt som allt. Väl kan man tala om en stegring av fruktsamheten i Tyskland åren 1934—1939 jämfört med år 1933 men då detta års fruktsamhet var osedvanligt låg och tillfälligt deprecierad till följd av lågkonjunkturerna ter sig ökningen alltför kraftig. Och medel-

barnantalet i de bestående äktenskapen har icke stigit till följd av fruktsamheten utan i stort sett varit konstant.

Om ökningen av fruktsamheten kan anses vara betingad uteslutande av de vidtagna befolkningspolitiska åtgärderna torde däremot ännu vara för tidigt att döma. Stora ändringar i fruktsamhet kunna inträffa utan samband med genomgripande befolkningspolitiska åtgärder. Det hava vi bl. a. exempel på i vårt eget land, där antalet levande födda barn under åren 1942—1943 stigit kraftigt utan att man kan konstatera något direkt samband med befolkningspolitiken.

Befolkningsutvecklingen efter krigsutbrottet.

Att krigsutbrottet 1939 skulle sätta sin prägel på befolkningsutvecklingen var tydligt och hittills förefintliga data visa att särskilt efter år 1941 en kraftig nedgång såväl i giftermålstal som i födelsetal inträffat. Befolkningsutvecklingen i Tyskland företer härvidlag olikheter icke endast med neutrala länder som Sverige utan även med t. ex. England.

Giftermålstalet hade år 1939 ett kraftigt maximivärde närmast som en följd av krigsutbrottet men sedan sjönk det och var under de tre åren 1941—1943 blott något mer än 7 % årligen. I jämförelse med nedgången under förra världskriget, från 8 % till 4 %, är nedgången nu förhållandevis godartad och beror delvis på andra orsaker än krigsutbrottet. Sålunda må nämnas att antalet ogifta män i åldern 20—50 år, som år 1933 var nära sex miljoner, år 1939 sjunkit till något mer än 4,5 miljoner, delvis som en följd av den höga giftermålsfrekvensen 1934—1939 men delvis därför att de till följd av den låga nativiteten under världskriget fåtaliga åldersklasserna nu inträda i giftermålsåldern. Från statistiskt håll har man sålunda beräknat att samma giftermålsfrekvens som åren 1910—1911 skulle år 1938 ha resulterat i ett antal giftermål av 600,000 men år 1943 blott 480,000. Antalet giftermål under de båda åren var emellertid 645,000 resp. 514,000 eller omkring 7—8 % mer än det förväntade. Nedgången under innevarande krig skulle således icke bero på en försämring av giftermålsfrekvensen i och för sig utan blott tillskrivas den omständigheten att antalet till äktenskap lediga män starkt sjunkit. Och dock har man vid den beräkningen icke tagit hänsyn till den minskning i antalet till äktenskap lediga män, som är en oundviklig följd av krigsförlusterna.

Dessa höga äktenskapssiffror synas anmärkningsvärda. Då man emellertid för närvarande blott har tillgång till summariska siffror

och icke mera detaljerade data kan man icke närmare bedöma den verkliga innebörden av förändringarna i giftermålstal och giftermålsfrekvens.

Födelsestalet visar en avgjord nedgång. Väl har den ännu icke varit av samma relativa och absoluta storlek som under förra världskriget, men de födelsetal, som åren 1942 och 1943 uppvisa, ligga endast obetydligt över såväl förra krigets minimivärden som 1933 års låga födelsetal.

Den uppgång av födelsetalet, som konstateras fram till år 1939, avbrytes sålunda i och med krigsutbrottet. 1940 års födelsesiffra är något lägre än 1939 års siffra. Att nedgången under år 1940 icke blivit alltför kraftig, beror därpå att krigsutbrottets verkningar först märkas i juni månad och att de fem första månaderna 1940 uppvisa ett mycket högt födelsetal. Under dessa var födelsetalet 22,6 ‰ men under de sju senare månaderna föll det till 18,8 ‰ eller samma värde som år 1941. Överhuvud taget finner man från månadssiffrorna 1940 och 1941 en viss parallellism mellan födelsetalen och krigsförloppet nio månader innan. Det polska fälttåget och det franska fälttåget spåras sålunda nio månader senare i en nedgång av födelsetalen men därefter kommer en mindre uppgång, när permission ånyo beviljas i större utsträckning.

Den verkliga nedgången i födelsetalet märkes egentligen icke förrän år 1942 då födelsesiffrorna sjunker till 15,2 ‰ mot 18,8 ‰ året innan. Märkligt nog visar sedan födelsetalet en uppgång under år 1943 till 16,2 ‰, trots att katastroferna i Ryssland och den allt kraftigare bottenskrapningen av de militära resurserna borde satt ytterligare spår i utvecklingen. Data för de första månaderna 1944 antyda icke heller fortsatt nedgång utan snarare en uppgång av födelsetalet. Sålunda uppvisa januari och februari månader år 1944 ett födelsetal på över 18 ‰.

Sådana tal synas oväntade. När krigsförloppet under år 1941 återspeglades i ett sjunkande födelsetal 1942 borde det från tysk synpunkt allt ogynnsammare krigsförloppet och det tilltagande bombardemanget av de större städerna skapat förutsättningar för ett ännu mindre födelsetal. I stället stiger det enligt den tyska statistiken. Den tyska tidskriften »Wirtschaft und Statistik» kommenterar utvecklingen på följande vis. »De allt kraftigare anspråken på den tyska krigsmakten i sensommaren och hösten 1942 gjorde en förnyad permissionsinskränkning nödvändig. Desto mera förvånansvärt är det att under den sista tredjedelen av år 1943 ett större födelsetillskott visade sig.»

Av intresse skulle vara ett studium av befolkningsutvecklingen i stad och land men den tyska statistiken framlägger inga siffror uppdelade på landsbygd och städer. Följande siffror antyda födelseutvecklingen i några av de för bombanfall mest utsatta områdena.

Distrikt	Födelsetal i ‰ år			
	1940	1941	1942	1943
Köln.....	19,2	16,3	12,9	12,7
Düsseldorf.....	19,8	17,0	13,7	11,0
Hannover.....	19,0	16,6	13,8	13,6
Berlin.....	17,1	16,7	15,5	12,7

I dessa siffror spåras inverkan av bombkriget. De västliga områdena, som redan år 1942 utsattes för bombanfall, uppvisa då födelseminskning medan Berlin, som senare fick känna på bombkrigets fasor, först under 1943 har en kraftigare minskning i födelse-talet. Om denna konstaterade födelsenedgång är en verklig sådan eller blott framgår som en bokföringsmässig sådan till följd av evakuering av befolkningen och framför allt av blivande mödrar är svårt att angiva.

Av hittills förefintliga siffror att döma skulle det pågående världskriget icke ha inverkat så kraftigt på befolkningsutvecklingen som det förra. Men man måste taga i beaktande den omständigheten att vid förra krigsutbrottet var nativiteten hög och familjerna stora. Man skulle kunna säga att marknaden var mätad på barn. De allra flesta familjerna, fränsett de nybildade, hade då två eller flera barn och under sådana omständigheter var det icke konstigt att krigsutbrottet följdes av en kraftig nativitetsnedgång. Nu är läget annorlunda. Familjerna äro icke stora. Sålunda voro över 1,5 miljoner av de under åren 1934—1939 ingångna äktenskapen ännu barnlösa vid krigsutbrottet. Den önskan efter barn, som tar sig framför allt uttryck i ett- eller tvåbarnsfamiljer men hejdas vid större familjestorlek, kan icke ens mycket ogynnsamma omständigheter helt förkväva. Under sådana omständigheter är det naturligt att födelse-talet icke sjunkit så kraftigt som under världskriget. Men det är intressant att konstatera att födelse-talet synes hålla sig vid ungefär samma minimivärde som förut.